

СЪВРЕМЕННАТА ХУМАНИТАРИСТИКА И ЗНАНИЕТО

проф. дфн Калина Лукова
Бургаски свободен университет

MODERN HUMANITARISTICS AND KNOWLEDGE

Prof. D.Sc. Kalina Lukova
Burgas Free Universiti

Резюме: Изследването разглежда отношението съвременна хуманитаристика – знание в аспектите на: криза и авторитет на хуманитарните науки; традиция и интердисциплинарност в развитието на хуманитаристиката; метаморфози в хуманитарното знание – публичност и маргиналност; визуалната култура в хуманитаристиката; хуманитарната парадигма в перспектива.

Ключови думи: хуманитаристика, знание, криза, авторитет, интердисциплинарност.

Abstract: The research is studying the relationship between modern humanitarianistics and the knowledge in the aspects of: crisis of the authority of the Humanitarians; tradition and interdisciplinarity in the development of humanitarianistics; metamorphoses in the humanitarian knowledge – publicity and marginality; visual culture in humanitarianistics; humanitarian paradigm in perspective.

Key words: humanitarianistics, knowledge, crisis, authority, interdisciplinarity.

Увод

Проблемът за съвременната хуманитаристика и знанието може да се проектира чрез дебата **модерност - постмодерност – хипермодерност**. Преходът от модернизъм към постмодернизъм се осъществява през втората половина на ХХ век и се свързва най-вече с книгата на Жан-Франсоа Лиотар „Постмодерната ситуация“, но в контекста на противоречиви твърдения, като това на Бруно Латур, че „никога не сме били модерни“ или на Фредрик Джеймисън – за една „единствена модерност“. Според Лиотар: „Ако опростим нещата до крайност, можем да приемем, че „постмодерното“ е недоверие в метаразказите. Това недоверие е последица от прогреса на науките; а този прогрес на свой ред също го предполага. На остарялостта на метаповествователния порядък на легитимацията съответства тъкмо кризата в метафизическата философия, както и кризата в зависимостта от нея университетски институции. Повествователната функция губи своите функтури: големия герой, големите опасности, големите пътешествия и голямата цел. Тя се разпръсва на множество късчета от езикови-повествователни елементи, както и от денотативни, предписателни, описателни и т.н., като всеки от тях носи в себе си и прагматични валентности *sui generis*“ [1]

Изложение

Големите наративи се разпадат на множество малки разкази. Тази фрагментарност характеризира съвременното знание и академичните хуманитарни дискурси, „слабомуващото“ академично говорене.

Жил Липовецки и Себастиен Шарл в „Хипермодерните времена“ обявяват края на постмодерността и настъпването на „втората модерна революция“, наречена „хипермодерност“. Определението не е кокетство с най-новото, нито желание да се намери оригинален етикет на времето, а действително отчита това, което носи хипермодерността: нови тревоги на изгубилия се постмодерен индивид, ново господство на пазара, трескаво скъсяващо се време, безапелационно господство на успеха, нови „втърдявания“ на старите опори – но същевременно своеобразно завръщане на най-старите и най-естествени за човека ценности. Така че в крайна сметка моделът на хипермодерността е оптимистичен: в епохата на хиперконсумация човекът-консуматор намира по-дълбоките – или по-високите – начини да бъде човек. Хипермодерността, както отбелязва накрая Липовецки, е само в началото на своето приключение...“ [2]

Жил Липовецки и Себастиен Шарл участват в Конференцията на НБУ „Хипермодерност и образование“ през 2005 г. В доклада си „Време, консумиране и начин на живот в хипермодерните общества“, Липовецки отбелязва: „Идеята за постмодерността въодушеви цяло едно поколение, включително мен, доколкото се усещаше, че идва ред на ново общество – далеч по-отворено, не толкова авторитарно, по-малко строго, по-хедонистично и явно по-свободно.

При даденото положение на нещата изразът постмодерност беше двойствен, неустановен, дори мъгляв, оставяйки впечатлението, че модерността си е отишла завинаги. Това очевидно беше наивно и най-вече невярно. Ясно е, че ние не преживяваме края на модерността, а живеем в една нова модерност, усилована до най-високата степен на собствения ѝ потенциал. Вече не сме в епохата „пост“, а в епохата „хипер“. Нашият всекидневен речник изразява тази идея по прост начин чрез думи като хиперсила, хипертероризъм, хиперкапитализъм, хиперпазар, хиперкласа или дори хипермедия. Хипермодерното общество се съпровожда от климат или атмосфера на изостряне, извънмерност, побег напред, която включва идеята за прекаленост, разрастване, излишане от всякакви граници – примерите са многобройни. Да споменем най-общо усиленото развитие на технологиите (клонирането, биотехнологиите, нанотехнологиите...), гигантските търговски центрове, чудовищните мегаполиси, милиардите страници в Интернет, свръхпосещаваните туристически обекти, взривът на порнографията, но също и практиките на допинга, екстремните спортове, явленията на затлъстяването или още маниите и зависимостите от всякакъв род. Хипермодерното общество изглежда увлечено от една хипертрофирана динамика, от ескалацията на „винаги повече и все по-далеч“ във всички сфери на социалния живот... Досега имахме една разкъсвана и ограничена модерност: сега сме в завършена и съгласувана със себе си модерност, което не означава, че в нея липсват конфликти.“ [3]

В контекста на интересуващата ни проблематика е и докладът на Себастиен Шарл „Как да мислим университета в реда на хипермодерността?“. Неговата теза е, че традиционните измерения на академичното знание са поставени под въпрос. Университетът вече не е място на свободното от практически интерес интелектуално занимание. Той е проникнат от логиката на пазара. В него се проявява една от типичните черти на съвременния пазар: многообразието на предлаганото, стимулиращо желанието на потребителя за еманципация. Това води до проблематизиране на общностната структура на академичните институции: „Докато средновековният университет е бил истински корпоративен модел, днешният университет се състои много по-малко от тяло, отколкото от индивиди“.

Пазарната индивидуализация е довела до трансформации в статута, както на преподавателя, така и на студента. Преподавателят губи позицията си на учен, дистанциран от останалия свят, отдаден на изследванията си и общуването със студентите – и придобива поведението на шоузвездата, стремяща се да бъде атрактивна за публиката.

Ситуацията на изследванията също е променена. Те все повече престават да имат чисто теоретичен характер и търсят бързата и ефективна приложимост. Студентът отдавна се е разделил с пасивната си роля на обучаем. Той изгражда индивидуален модел на образованието си, избирайки курсовете, които ще посещава. Критерият за този избор най-често е свързан не толкова с интелектуалния интерес, колкото с вероятността курсът да съдейства за професионалната реализация на студента. Също така студентът не е външен спрямо академичната власт. Той получава право на представителство в нейните органи и участва при вземането на решенията й.

Втората част от изложението на Себастиен Шарл е посветена на възможните съпротиви на хипермодерните тенденции в университетското образование. Тези съпротиви са заложили в самия модел на академичната култура: тя продължава да бъде общностна. Тази нейна черта, според Шарл, смекчава индивидуалистичната логика. Университетът все пак създава условия за възникването и поддържането на колективни ценности. [4] Хипермодерното осмисляне на съвременната хуманитаристика и знанието се свързва и с теориите за визуалната култура.

Според Джовани Сартори („Визуални изследвания и политическа теория. Джовани Сартори: от видео пайдеа към видео политика“) масово разпространените медийни репрезентации видоизменят заобикалящата физическа среда и човешкото световъзприятие. Италианският политолог анализира естеството на образователните процеси и общественото мнение, в чийто резултат израства видео детето. В сарторианския сценарий визуално доминираната комуникация води до загуба на абстрактния език и атрофия на способността за абстрактно мислене и свързаните с тях фундаментални способности за познание, разбиране и интерпретация. Противно на това, тенденцията за визуализиране на различните сфери на жизнения свят (или иначе казано – популярното измерение на визуалния обрат) трансформира съвременната цивилизация от цивилизацията на мисълта в цивилизация на образите.

В средата на ХХ век телевизионната индустрия радикално трансформира човешката ситуация. Съвременните деца масово „израстват“ пред телевизора, ежедневно възприемайки програми, формиращи у тях способност за „мислене в образи“. Подмяната на абстрактното мислене с възприемането на образи (видеоформираното мислене) налага задължителен процес на визуализация на понятията и така ощетява човешката способност за разбиране. [5]

Визуализациите в хуманитаристиката имат своите критици. Според Н. Голешевска, те не харесват нарастващата скорост на образната циркуляция, кондензираността и компресията на визуалната информация, свръхинтензивното шоково въздействие върху сетивата и фантазията; изтъкват, че всички това се осъществява за сметка на изгласване на вербалната и читателска култура, на загуба на концентрация и рефлексивност, деградация на въображението, преместване на акцента от мисленето към възприятието и лесните ефекти; някои от тях дори обявяват залеза на критическото съзнание и срив на гражданската демократична култура. Затова въпросът „Как да мислим образа?“ е повече от актуален: той е практически, политически, културен, но също така и научен проблем: понастоящем той прекосява дисциплинарните граници и се превръща в интердисциплинарна изследователска програма, хвърляща мостове между епистемологията, антропологията, семиотиката, реториката, медийните изследвания, изкуствознанието, психологията, когнитивистиката и компютърните науки, социологията, поведенческите науки и биологията.

Проява на интердисциплинарност в хуманитаристиката е, че в някои университети филолозите се придвижват към журналистиката, за да станат по-атрактивни, въвличат се в сферата на публичните отношения, рекламата и др.

Хипермодерното хуманитарно знание е визуализирано, фрагментарно, свързано с т. н. „клипово“ възприемане и практиките на буктрейлъра. Важна особеност на буктрейлъра е неговата съотносимост към характерното за съвременното информационно общество „клипово“ съзнание и „клипово“ възприемане на реалността. Тази нова сетивност е нелинейна, пулсираща, мозаечна. Така буктрейлърът се превръща в „средство за генериране на ентузиазъм около книгата, без тя да бъде узурпирана“, според Кнечке, т.е той реабилитира книгата и четенето. Неслучайно, все повече буктрейлъри се създават към класически и забравени от днешните читателски публики книги. [6]

Е. Борисова определя специфичните функции на иновационния рекламен жанр буктрейлър – бърза реклама, реабилитация и стимулиране на четенето, стимулиране на активността в училище. Буктрейлърът изважда четенето от състоянието на непопулярност и (лъжовна) самотност на заниманието, превръща го в атракция, в игрова дейност и осигурява добра социална интеракция в училищното образование и в самообразованието.

Компютърните игри, виртуалната и виралната реклама и киното се срещат в практиките на буктрейлъра. Кой би предположил само преди 2003-та година, че тези разпосочни лъчи на социалната и интелектуална IT-активност биха се свързали в магията на четенето? Това самотно старомодно занимание.

Буктрейлърът, за разлика от изброените по-горе обаче форми, задължително предхожда четенето. Той адаптира читателя към творбата, а зрителя към четенето. Подобен проблем нямат творците и публиката от времето на топлите медии (Маклуън), това е проблем на съвременните студени електронни времена[7]

Маргинализациите в съвременната хуманитаристика най-често се свързват с господството на мултимедийните технологии. Според теорията на Фредерик Търнър обаче, хуманитарните и природните науки постепенно са разменили местата си. Докато днешната хуманитаристика е обзета от деконструктивизъм, цинизъм, пренебрежителност към истината, технизиране на четенето и на интерпретациите, на езика, с който борави, то природните науки все повече се обръщат към сферата на въображението, свободата и креативността, с което парадоксално са станали по-хуманни от хуманитарните дисциплини.[8]

Според А. Алексиева, развитието на хуманитаристиката се свързва с разширяването на публичността ѝ, изваждането ѝ на показ, включването ѝ в обществените дебати. Вярно е, че българската публичност отдавна не следва предписанията от Хабермас модели за аргументационна търпимост и толерантност; че българските медии се интересуват повече от сензациите и скандала, отколкото от академичната продукция и духовните ценности. Ако обаче хуманитаристиката успее да пробие това агресивно поле на публичността, а още по-добре – ако успее и да го трансформира, то вероятно и съмненията в нейната смисленост ще утихнат.

Дигиталната телевизия, например, вероятно ще предостави повече възможности за работа на завършилите хуманитарни науки, отколкото на компютърните специалисти.

Заклучение

Десетте най-важни причини за избор на обучение по хуманитарни науки според Роберта Вандермасг, професор по хуманитарни науки във Valencia Community College, Орландо, Флорида

Развиване на индивидуалната гъвкавост на ума чрез развиване на критично мислене и умение за анализ и синтез.

Доказване на комуникативните способности чрез развиване на умения за четене, мислене, писане и говорене.

Усвояване способността за събиране и обединяване на информация, идеи и мнения от различни източници.

Придобиване на перспективи за развитие чрез опознаване на световните култури.

Засилване на уважението към културните и индивидуални различия посредством познания за постиженията на световните цивилизации.

Възможност за усещане на връзката между културата и обкръжаващата среда чрез посещения на музеи, концерти, театрални представления и подкрепа на местните артисти.

Изясняване на персоналните ценности чрез анализ на различните гледни точки в неясни етични ситуации, изследване на процеса на оценяване и разбиране на природата на взимане на етични решения.

Нарастване на личните знания и чрез изучаване на различните начини, по които хората са се справяли в трудни ситуации в историята, литературата, психологията, митологията и религията.

Разбиране на това какво е неизменно чрез изучаване на това какво е било ценно за хората през времето.

Поддържане на жив дух и любов към учението, вдъхновени от срещата с великите умове на човешката история.

Съвременната хуманитаристиката е способна да преодолее локализирането и провинциализирането на мисленето, да организира разпиляната и хаотична реалност и помогне за истинското ѝ разбиране чрез „дискурсивна етика“, по термина на Хабермас.

Литература:

1. Лиотар, Ж. Постмодернатаситуация.
<http://www.litclub.bg/library/kritika/lyotard/postmoderne/vuvvedenie.htm>
2. Липовецки Ж., Себастиен Шарл. Хипермодерните времена. 2005 <http://iztok-zapad.eu/books/book/172#sthash.xjTbmORZ.dpuf>
3. Липовецки, Ж. Време, консумиране и начин на живот в хипермодерните общества. 2005, <http://www.nbu.bg/index.php?l=819>
4. Фадел, М. Хипермодерността на Жил Липовецки. 2005.
http://www.kultura.bg/media/my_html/2371/jil.htm
5. Голешевска, Н. Визуални изследвания и политическа теория. Джовани Сартори: от видео пайдея към видео политика. 07.03.2014
<http://philosophia.bg/%D0%B2%D0%B8%D0%B7%D1%83%D0%B0%D0%BB%D0%BD%D0%B8%D0%B7%D1%81%D0%BB%D0%B5%D0%B4%D0%02%D0%B0%D0%BD%D0%B8%D1%8F%D0%B8%D0%BF%D0%BE%D0%BB%D0%B8%D1%82%D0%B8%D1%87%D0%B5%D1%81%D0%BA%D0%B0-%D1%82/>
6. Иванова, Д. Буктрейлъри и книги. (Серия Академика, №13). Шумен: УИ „Еп. К. Преславски“, 2014.
7. Борисова, Е. Четенето след буктрейлъра. 2015. Електронно списание LiterNet, 07.06.2015, № 6 (187) <http://liternet.bg/publish7/eborisova/cheteneto.htm>.
8. Алексиева, А. Съвременната криза в хуманитаристиката и българските ѝ измерения 2012. http://www.google.bg/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0CB8QFjAA&url=http%3A%2F%2Fwww.filfak.ni.ac.rs%2Fizdavastvo%2Findex.php%3Foption%3Dcom_k2%26view%3Ditem%26task%3Ddownload%26id%3D573_36abf82b2cf1cd52821de2ce03968c47%26Itemid%3D159&ei=Wp5IVcCSB8qNsAGct4KgBA&usg=AFQjCNGMYuLJS1LsKWMPDE5w7RNIovo9ag

проф. д-р Калина Лукова, Бургаски свободен университет, 056900543, lukova@bfu.bg